

Геопарк „Белоградчишки скали“

Димитър Синьовски

София 2024

Въведение

Белоградчик е емблематично място за Глобалните геопаркове. Сред неповторимия скален ансамбъл на Белоградчишките скали през 1998 г. официално е обявена новата инициатива за създаване на ЮНЕСКО-Геопаркове. Мястото за тази среща не е избрано случайно. По това време България участва активно в мероприятията на Европейската асоциация за опазване на геоложкото наследство ProGEO, а Белоградчишките скали са един от най-впечатляващите природни феномени на Европа.

Белоградчишките скали са безспорният лидер сред природните забележителности на България. Те са уникално съчетание от живописен релеф, природен ландшафт, история и култура, поради което често ги сравняват с най-изтъкнатите природни феномени в света. Първата независима оценка за тях е на френския общественик Жером Адолф Бланки, който през 1843 г. отбелязва: *“Тесните планински клисури на Олиул в Прованс, проходът Панкорбо в Испания, Алпите, Пиренеите, най-дивите планини на Тирол и Швейцария не притежават нищо, което може да се сравни с това”*. През 1873 г. те са увековечени от унгарския етнограф и художник Феликс Каниц, а малко по-късно виенският професор [Franz Toula \(1877\)](#) описва първите български фосилни находища в карбонските отложения на рудник „Зелениград“ и триаските варовици по стария път за Видин. През 1996 г. президентът на Европейската асоциация за опазване на геоложкото наследство ProGEO Уйлям Уимбълдън ги сравни с Долината на динозаврите в САЩ и Найгърдсбрийнския глетчер в Норвегия ([Wimbleton, 1996](#)). Заради своя уникален ландшафт и естествена красота те са намерили място в редица художествени и литературни произведения. Тук са заснети много български, немски, руски и холивудски кинопродукции.

От геоложка гледна точка Белоградчишките скали представляват речни отложения, образувани през Ранния Триас, още преди появата на динозаврите (повече от 250 млн. г.). В Европа тези скали са известни като „бунтзандщайн“ или германски тип Триас. Оформянето на скалните монументи от ерозията започва преди около 35 млн. г. през Еоценската епоха и продължава до днес. Вследствие на тази продължителна геоложка еволюция се оформя една 18 километрова ивица от червеноцветни скали с уникални каменни монументи, наподобяващи хора, животни, замъци и приказни герои. Част от тях са наименувани от местното население още през 19-ти век, а днес те продължават да впечатляват с неподправената си естествена красота.

През 2009 г. Белоградчишките скали бяха номинирани за Седемте нови природни чудеса на света и мобилизираха небивало висок вот – близо 7 милиона гласа. През 2012 г. скалите спечелиха категорично националната кампания на в. Стандарт за „Чудесата на България“ в конкуренцията на исторически обекти от Списъка на ЮНЕСКО като Царевец и Рилския манастир с над 1 милион посетители годишно. Вотът категорично показва предпочитанията на българите към Белоградчишките скали пред всички културни и исторически забележителности на страната. На 03 октомври 2012 г. на тържествен концерт в НДК кметът на Белоградчик г-н Борис Николов получи приза за Белоградчишките скали като Национален символ на материалното наследство на България.

Първата кандидатура на Геопарк „Белоградчишки скали“ в Европейската мрежа от геопаркове

През 2010 г. бе направен първият опит за кандидатстване на Геопарк „Белоградчишки скали“ в Европейската мрежа от геопаркове. Тогава изискванията бяха доста занижени, но кандидатурата от името на община Белоградчик включваше само природната забележителност „Белоградчишки скали“, чиято територия от 600 ха е крайно недостатъчна и не може да изпълнява една от основните функции на истински геопарк – да насърчава социално-икономическото развитие на региона.

Основните препоръки на Европейската мрежа бяха за разширяване на площта с включване на пещерата Магура, създаване на независима управленска структура със собствен персонал,

разработване на образователни програми, оформяне на колекции за геоложкото наследство в природонаучния музей и по-широко включване на местната общност в работата на геопарка. Въпреки това вотът в Европейската мрежа е бил много близо до одобряване на кандидатурата.

В следващите години бе разработена нова концепция за геопарк „Белоградчишки скали“ включваща територията на 4 общини с обща площ 1373 km²: Белоградчик, Димово, Чупрене и Ружинци. Георазнообразието бе описано по проект на Фонд Научни изследвания на МОН от преподаватели и студенти на Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“.

Официална кандидатура на Геопарк „Белоградчишки скали“ в Глобалната мрежа от геопаркове на ЮНЕСКО през 2014 г.

Община Белоградчик има дългогодишен опит (повече от век) в управлението и поддържането на природното и културно наследство и изградени традиции в създаването на туристическа инфраструктура (екопътеки, геопътеки, велопътеки) и развито музейно дело (исторически и природонаучен музей), което е добра предпоставка за бързо адаптиране към изискванията на ЮНЕСКО и интегриране в структурите на Глобалната мрежа. Доскоро общината имаше договори за сътрудничество в областта на образованието и опазването на природните ландшафти с Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ и Минно-геоложкия университет „Св. Иван Рилски“, благодарение на които всяка година в района се провеждаха студентски практики и екскурзии. Това позволи работата по геопарка бъде издигната на университетско ниво.

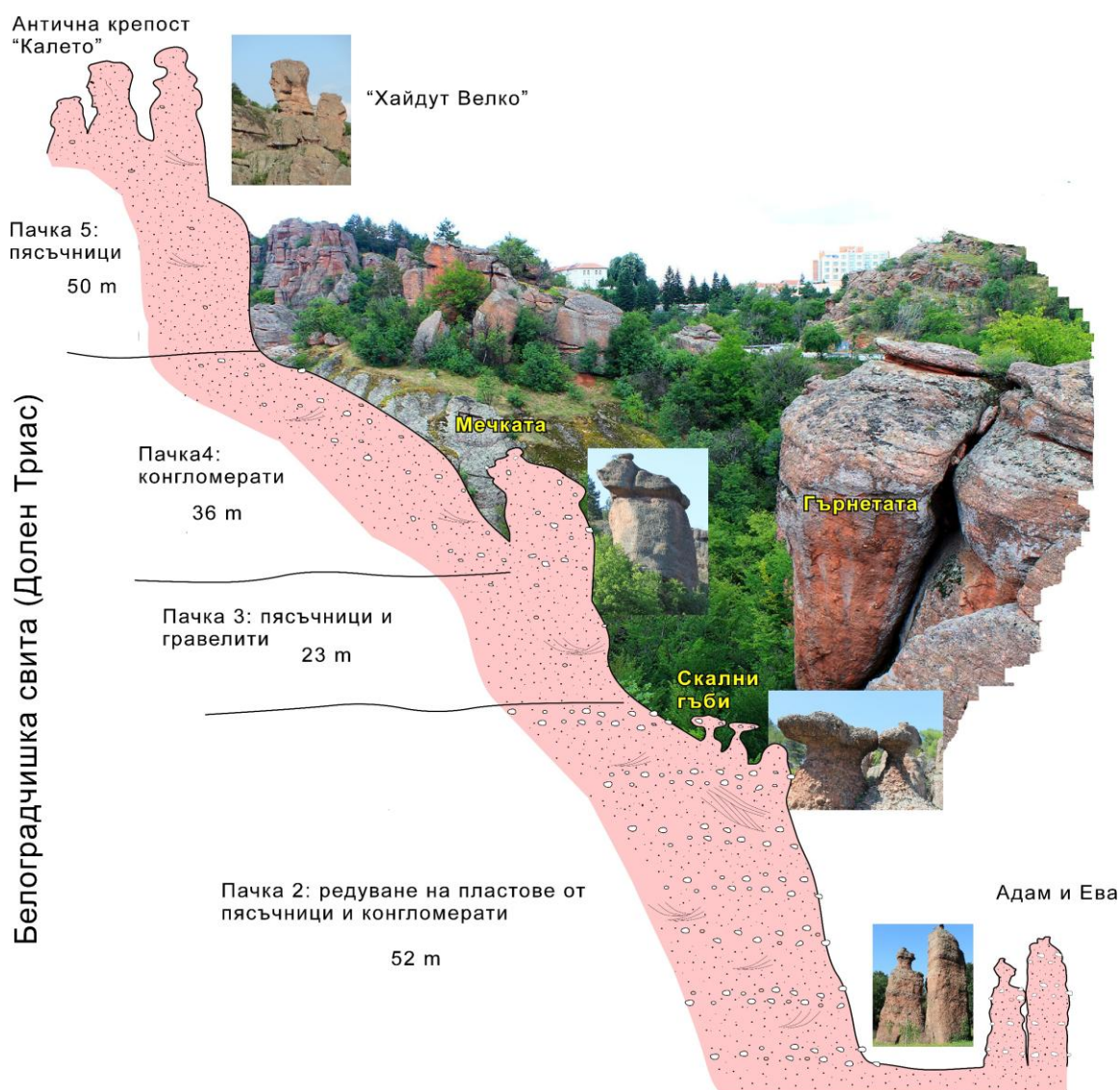
През 2011-2014 г. преподаватели и студенти на МГУ „Св. Ив. Рилски“ по проект на Фонд Научни изследвания на МОН разработиха научните основи на геопарк „Белоградчишки скали“ като разработиха научни досиета на български и английски език за 72 геотопа с естетическа, научна, екологична, културно-историческа и духовна стойност (Синьовски, 2013a,b) и съставиха многослойна (топографска, геоложка и ландшафтна) карта в ArcGIS на територия от 1373 km², включваща общините Белоградчик, Димово, Чупрене и Ружинци. При разработването на негеоложките черти на геопарка бяха привлечени ландшафтни експерти от Московския държавен университет „М. В. Ломоносов“ и археолози от Националния археологически институт с музей при БАН, работещ на територията на геопарка с френски археолози от университета в Бордо.

Същевременно основните параметри на геопарка бяха публикувани в престижното списание „Geoheritage“ на Европейската асоциация за опазване на геоложкото наследство ProGEO (Tronkov, Sinnyovsky (2012)). След интензивни полеви изследвания бунтзандщайновите отложения на Петроханската теригенна група, разкриващи се в 18 километровата ивица между граничната местност „Сбеговете“ и Фалков мост, бяха поделени на три литостратиграфски единици: Белоградчишка. Слововнишка и Калугерска свита (Тронков, Синьовски, 2014). С пълен респект към бързите латерални изменения на речните отложения, общият стратиграфски обем на свитата включва шест добре проследими в района на Белоградчик пачки с обща дебелина около 250 m. Стратотиповият разрез на Белоградчишката свита между Романтичната долина и античната крепост „Калето“ (фиг. 1), включва четири от тях и предоставя възможност на посетителите да се запознаят с емблематичните за бунтзандщайна червеноцветни скали, сред които са развити скалните монументи. Те са запечатали характерните за речните отложения годишни цикли на разливане и типичния „пустинен загар“ на конгломератните късове, свидетелстващ за горещия ариден климат през Ранния Триас (Tronkov, 1998).

От своя страна четирите общини направиха всичко възможно за подобряване на туристическата инфраструктура на своите територии. Обновена бе почти изцяло общинската пътна мрежа (фиг. 2a,b). В Белоградчик по Оперативна програма Регионално развитие бе построен нов посетителски център (фиг. 2c,d), в който бе експонирана геоложка колекция, показваща изключителното георазнообразие на територията на геопарка (фиг. 2e,f). В гара Орешец, община Димово, бе пригодена за туризъм

пещерата „Венеца“ по европейската програма Interreg IPP (ТГС България-Сърбия) (фиг. 2g), а в с. Долни Лом на територията на община Чупрене също бе построен нов посетителски център (фиг. 2h). Проектът получи подкрепа и на национално ниво от Министерството на околната среда и водите с писмо от 22.08.2012 г. За управителен орган на геопарка бе регистрирано Сдружение за развитие на северозапада (СРСЗ) със седалище в гр. Белградчик и основна цел - да развива потенциала и ресурсите за постигане на устойчиво развитие на Северозападния регион и да извърши всички необходими правни и фактически действия за установяването на Геопарк на територията на общините членки и за неговото номиниране в Европейската мрежа от геопаркове, респективно в Глобалната мрежа от геопаркове на ЮНЕСКО.

При участието ни в 12-та конференция на Европейската мрежа от геопаркове в Италия през 2013 г. бяха установени важни контакти с експерти от Франция, Испания, Италия, Гърция и Румъния. Коментирайки постиженията на българската геоконсервация от началото на века Президентът на Европейската мрежа Николас Зурос попита: „Вие защо толкова закъсняхте!? Не вие, а Европа и светът губят от това че няма български геопаркове в ЮНЕСКО!“

Фигура 1: Част от стратотипа на Белградчишката свита между Романтичната долина южно от гр. Белградчик и Калето на върха на Белградчишките скали, където тя се разкрива най-пълно и включва 4 пачки от целия стратиграфски обем от 6 пачки (без най-долната и най-горната пачка).

Фигура 2: *a,b*, В пограничните райони на общините бе обновена цялата пътна мрежа; *c,d*, Новият посетителски център В гр. Белоградчик построен по Оперативна програма „Регионално развитие“; *e,f*, Геоложката експозиция в Посетителския център; *g*, Пещера „Венеца“; *h*, Посетителският център в с. Долни Лом.

След ударен труд по съставянето на геоложката карта на територията на четирите общини и документирането на десетки геотопи с естетическа и научна стойност, на 26 ноември 2014 г. бе подадена официалната документация на Геопарк „Белоградчишки скали“ в Глобалната мрежа от геопаркове на ЮНЕСКО, включваща апликационно досие, геоложка част адресирана до Международния съюз по геоложки науки и стандартните апликационни форми с данни за георазнообразието, екологията, ландшафтите, културното и историческо наследство, управленската структура на геопарка, икономиката, геотуризма и туристическата инфраструктура на територията.

Фигура 3. *Органиграма на управителното тяло на Геопарк Белоградчишки скали – Сдружение за развитие на Северозапада (СРСЗ)*

широката публика геоложка информация, а самата мисия бе финансирана с лични средства от директора на геопарка, който пое вътрешните транспортни разходи и самолетните билети на експертите от ЮНЕСКО, а община Белоградчик пое квартирните разноски на мисията.

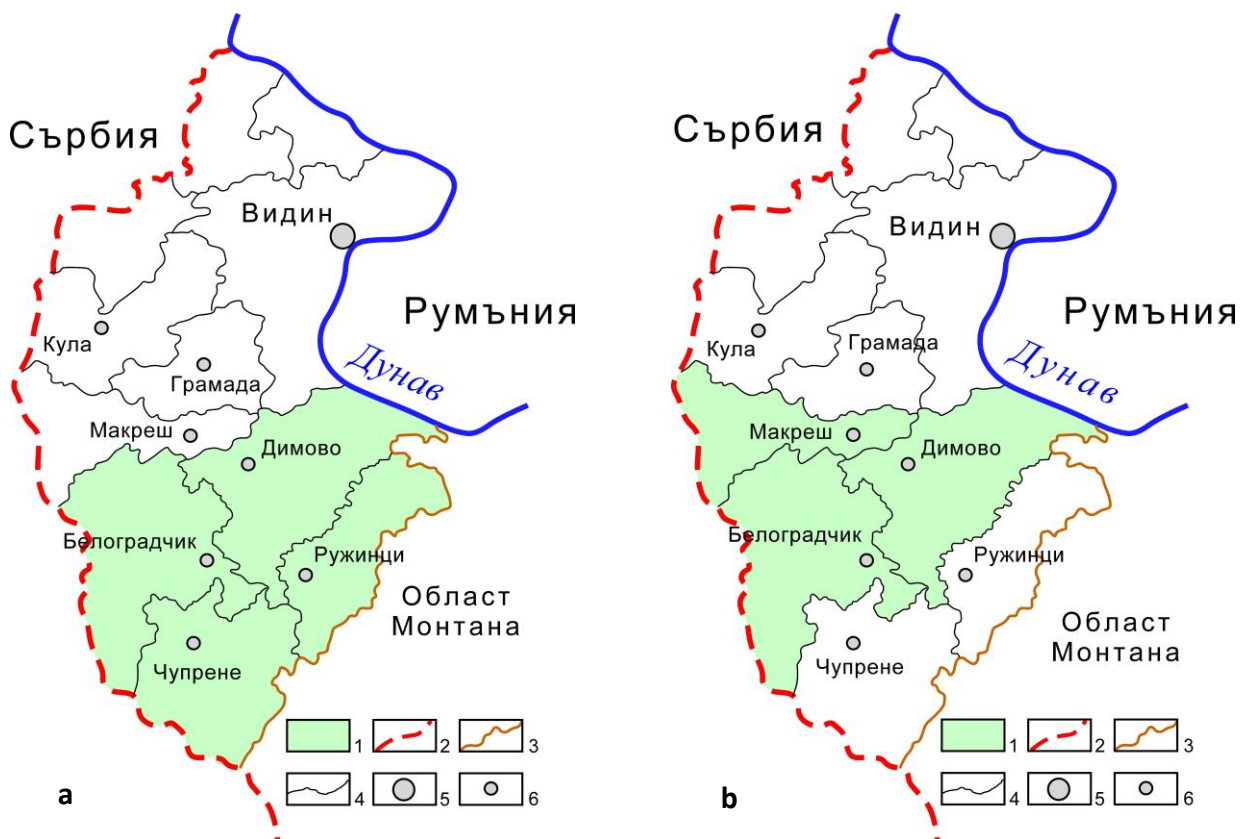
Проведената между 30 юни и 2 юли 2015 г. мисия даде висока оценка на научната разработка и подобрената общинска инфраструктура, но поради липсата на източници на финансиране, информационни панели с геоложка информация и персонал на постоянен трудов договор, който да работи перманентно по развитието на парковата инфраструктура, бюрото на Глобалната мрежа от геопаркове прецени, че геопаркът все още няма необходимата зрелост за да бъде признат за Глобален геопарк на ЮНЕСКО. Този път бяха направени 14 препоръки, които не изискват кой знае какви средства, с изключение на поддръжката на постоянен персонал и разработването на план за развитие на геопарка.

Така се стигна се до парадокса, че при първата кандидатура през 2010 г., след само две препоръки, геопаркът за малко да бъде приет, а след мащабното разширяване на площта, значителното подобряване на туристическата инфраструктура (нов посетителски център с геоложки музей) и научната разработка на 72 геотопа на български и английски език, кандидатурата да бъде отхвърлена категорично с 14 препоръки. Може би оценката на сценични ландшафти с глобална стойност, допълнени с разнообразие на скали от цялата стратиграфска скала, какъвто безспорно е районът на

След положителното мнение на Международния съюз по геоложки науки за георазнообразието на територията, Секретариатът на ЮНЕСКО (Департаментът по екологични науки и науки за Земята) назначи официална мисия в геопарка през лятото на 2015 г. Във връзка с тази мисия координационният съвет на Европейската мрежа от геопаркове препоръча участието на представител на геопарка в 13-та конференцията във Финландия и интензивния курс, организиран ежегодно в Глобален геопарк „Вкаменена гора“ на о. Лесбос под егидата на Глобалната мрежа от геопаркове.

За съжаление поради отказаната финансова подкрепа от МОСВ посочените мероприятия не бяха посетени, не бяха поставени информационни панели с адаптирана за

Белоградчик, не бива да се свежда до формални параметри, които нямат нищо общо с геоложкото наследство.

Фигура 4. Кандидатстваща площ на Геопарк „Белоградчишки скали“ за Глобален Геопарк на ЮНЕСКО: **а**, неуспешна кандидатура от 2015 г. (1373 km²), **б**, нов проект за кандидатстване от 2017 г. (1049 km²): 1 – Площ на Геопарка; 2 – Държавна граница; 3 – Граница на област; 4 – Граница на община; 5 – Областен център; 6 – общински център

В интерес на истината, тогава съществуваше опцията даден парк да бъде приет с условие до края на втората година препоръките на мисията да бъдат изпълнени. Това щеше да консолидира четирите общини да стабилизират съвместния проект в името на постигнатите резултати. Вместо това, провалената втора кандидатура доведе до голямо разочарование сред местната общност. Общото мнение може да се резюмира така: „Не ни трябва ЮНЕСКО, ние и така сме щастливи с нашето природно наследство“. След негативния резултат от мисията две от общините Чупрене и Ружинци се оттеглиха от проекта. Очевидно общините от най-бедния регион на България и Европа нямат възможност да поемат подобни разходи и този чудесен проект отново остана извън Глобалната мрежа. Така въпреки дългогодишните усилия, България продължава да няма Глобален геопарк и от водеща страна в областта на геоконсервацията, на чиято територия в Белоградчик през 1998 г. бе обявена инициативата на ЮНЕСКО за световните геопаркове, се превърна в аутсайдер с две неуспешни кандидатури. Същевременно в други европейски страни, в които тогава нямаша и представа от геопаркове, вече има по няколко геопарка на ЮНЕСКО.

Въпреки неуспешната кандидатура, геопарк „Белоградчишки скали“ направи крачка напред, като попадна в категорията „Aspiring Geoparks“ (регистрирани на сайта на ЮНЕСКО) с информация на сайта на ЮНЕСКО и трансформирането на името в UNESCO Global Geopark, съгласно писмо на Националната комисия за ЮНЕСКО до Генералния секретар на ЮНЕСКО от 10.09.2016 г. През септември 2015 г. председателят на Националната комисия за ЮНЕСКО г-жа Катя Тодорова потвърди с писмо до Генералния секретар на ЮНЕСКО г-жа Ирина Бокова нашето съгласие за преименуването на „Глобален

Геопарк „Белоградчишки скали“ в „ЮНЕСКО Геопарк Белоградчишки скали“, съгласно новата Международна Програма за Геонауки и Геопаркове на ЮНЕСКО. Геопаркът вече е в базата данни на ЮНЕСКО и само от нас зависи дали ще стане равноправен член на Глобалната мрежа.

Предвид разочароващата ситуация относно отказаното финансиране на мисията на ЮНЕСКО и подготвителните дейности за нея, инициаторите на геопарка бяха готови да се откажат от по-нататъшните усилия за кандидатстване в ЮНЕСКО. Две от общините, участвали в неуспешния проект - Белоградчик и Димово, обаче продължиха усилията си за установяване на геопарк и с помощта на община Макреш регистрираха управителен орган на геопарка - Сдружение за развитие на Северозапада, структурирано с единствената цел да изпълнява функциите на управително тяло на геопарка (фиг. 3). В рамките на договорните отношения на община Белоградчик с университетите, към него бяха сформирани 8 работни групи от експерти с различен профил, които ще изпълняват функциите си на доброволен принцип. Форматът от 4 общини с територия от 1373 km² (фиг. 4а) бе заменен от три общини (фиг. 4б), които обединиха усилията си да изпълнят препоръките на ЮНЕСКО и да кандидатстват отново с територия от 1049 km².

Фигура 5. Международната научна конференция „Геопарковете и съвременното общество“: **a**, Обща снимка на участниците на Мислен камък; **b**, В хотел „Скалите“; **c**, В Природонаучния музей; **d**, Дегустация на вина отлежали в пещерата „Магура“ при температура 12°C.

Добра предпоставка за успешна нова кандидатура е високият потенциал на трите общини за участие в проекти по европейските програми за трансгранично сътрудничество, включително и като водещи партньори, както и регистрираната от тях през януари 2017 г. Местна инициативна група.

Стартът на новия формат на Геопарк „Белоградчишки скали“ бе даден с включването на община Белоградчик в разработването на проект за създаване на Глобални Геопаркове на ЮНЕСКО в чувствителни територии (защитени местности, вкл. Natura 2000 и територии с културно значение) с партньори от Гърция и Албания в рамките на Европейската програма INTERREG BALKAN-MEDITERRANEAN. По инициатива на директора на геопарка бе осъществена връзка с Президента на Глобалната мрежа от геопаркове на ЮНЕСКО Николас Зурос, координатора на геопарк „Вкаменена гора“ в Лезбос Илиас Валиакос, Института по околна среда в Атина Надя Чартиду и заместник-директора на Албанската геоложка служба проф. Ариан Бекираи. Така през май 2016 г. бе разработен съвместен проект по Европейската програма Balkan-Mediterranean между община Белоградчик - природонаучен музей „Вкаменена гора“ в Лезбос, Института по околна среда в Атина и Политехническият университет в Тирана, за създаване на три нови геопарка на територията на България (Белоградчишки скали), Гърция (Пикерми) и Албания (Вльора). За съжаление проектът не бе одобрен при втората покана на програмата.

Преминаването на Геопарк Белоградчишки скали в категорията „Кандидатстващ Геопарк на ЮНЕСКО“ е чудесна възможност България да придобие своя първи Глобален геопарк на ЮНЕСКО. Въз основа на постигнатите дотук резултати, за успешното финализиране на многогодишните усилия за създаването на Глобален геопарк „Белоградчишки скали“ е необходимо да се извършат определени действия на местно и национално ниво.

Конкретните действия за изпълнение препоръките на ЮНЕСКО могат да се реализират с общите усилия на местните власти, експертите разработили геопарка и назначения от ЮНЕСКО консултант чрез:

- Заздравяване на концепцията за разработване на геопарка на територията на трите общини от Сдружението за развитие на Северозапада – Белоградчик, Димово и Макреш;
- Разработване на геотопи с естетическа, научна, образователна и културна стойност в новия формат на геопарка;
- Разработване на план за управление на геопарка;
- Създаване на обща регионална стратегия за развиване на геотуризмът и други алтернативни форми на устойчив туризъм – екотуризм, селски туризъм, културен туризъм.

Една от препоръките на ЮНЕСКО е да се намери начин да бъде назначен персонал на Геопарка - поне двама-трима експерти, които с помощта на експертите разработили геопарка, да съставят плана за управление на геопарка, да подготвят проекти по програмите за регионално развитие и да поемат организационната дейност по аранжирането на новия посетителски център при Белоградчишката крепост, разработването на геопътеки, велопътеки, пешеходни маршрути и др. Успешното решение на този проблем бе намерено в поемането на управлението на Геопарка от Общинския природонаучен и исторически музей, който има назначени 8 служители на постоянен трудов договор. Останалите дейности ще се изпълняват както досега на доброволен принцип от членовете на управителното тяло на Геопарка.

Независимо от поредицата неуспехи, през 2018 г. Сдружението за Развитие на Северозапада организира международна научна конференция „Геопарковете и съвременното общество“ по случай 20 години от обявяването на инициативата ГЕОПАРК на ЮНЕСКО в Белоградчик (Sinnyovsky, Nikolova, 2018). Тя бе припозната от президента на Глобалната мрежа от геопаркове проф. Николас Зурос и ръководството на ProGEO, но поради многото инициативи на ProGEO през лятото на 2018 г. бе изместена през октомври. Въпреки това конференцията събра участници от 4 континента, които обмениха опит в опазването на геоложкото наследство в паркова среда (фиг. 5) и се запознаха на терена с геоложкото наследство на района, резюмирано в полеви гид (Sinnyovsky et al., 2018). Пряк

резултат от конференцията е писмото на Министъра на Околната среда и водите до Геопарк Белоградчишки скали, в което се дава зелена улица за нова кандидатура на геопарка в Глобалната мрежа. За тази цел Управителното тяло на геопарка трябва да изгради необходимата паркова инфраструктура и да мобилизира местната общност за посрещане на следващата мисия на ЮНЕСКО.

Фигура 6. Белоградчишката крепост с римското „Кале“: **a**, Общ изглед на крепостта; **b**, Вътрешността на „Калето“; **c**, Акварел на Белоградчишката крепост от [Феликс Канич \(1873\)](#); **d**, Акварел на вътрешността на „Калето“ от [Феликс Канич \(1873\)](#); **e**, Акварел на Белоградчишките скали от [Феликс Канич \(1873\)](#).

Ключови геотопи

Белоградчишката крепост (фиг. 6а) с римското „Кале“ (фиг. 6б) е геотоп с естетическа, историческа и културна стойност, който е предмет на художествени произведения още от 19-ти век (фиг. 6с-е). Крепостта и най-вече римското кале са построени в най-високата естествено непристъпната част на Белоградчишките скали. През ХХ век „Калето“ става емблематично за Белоградчишките скали и сега е най-посещаваното място в Геопарка, привличайки ежегодно десетки хиляди посетители. Наскоро Белоградчишките скали станаха домакин на летния фестивал „Опера на върховете – Белоградчишки скали“ на Софийската опера и балет, а оръдията от картината на Каниц (фиг. 6с) са заменени от сценични декори (фиг. 7а,б). Сега скалите са величествено задкулисие на „Тоска“, „Турандот“, „Лебедово езеро“, „Мама Миа“, изпълнявани на открито в Белоградчишката крепост. Тази прекрасна идея привлича много посетители от България и чужбина и допринася за глобалното популяризиране на природния и културен потенциал на Белоградчишките скали.

МИНИСТЕРСТВО НА КУЛТУРАТА
СОФИЙСКА ОПЕРА И БАЛЕТ
ОБЩИНА БЕЛОГРАДЧИК

СЕЗОН 2018/2019 SEASON

MINISTRY OF CULTURE
SOFIA OPERA AND BALLET
BELOGRADCHIK MUNICIPALITY

БЕЛОГРАДЧИШКИ СКАЛИ
ОПЕРА НА ВЪРХОВЕТЕ
4-ТИ ЛЕТЕН ФЕСТИВАЛ 2019 4TH SUMMER FESTIVAL
OPERA OF THE PEAKS
BELOGRADCHIK ROCKS

19.07 – 11.08.2019

БАЛЕТ

ЛЕБЕДОВО ЕЗЕРО
Балет от ПЪОТЪР ИЛИН ЧАЙКОВСКИ
19.07. 20:00 петък Friday
SWAN LAKE
Ballet by PYOTR ILYICH TCHAIKOVSKY

ДАМАТА С КАМЕЛИИТЕ
Музика от ДЖУЗЕПЕ ВЕРДИ и СЕРЖЕЙ ОНСОФ
20.07. 20:00 събота Saturday
LA DAME AUX CAMÉLIAS
Music by GIUSEPPE VERDI and SERGEI ONSOFF

КАРМИНА БУРАНА
Балет по музика от КАРА ОРФ
21.07. 20:00 неделя Sunday
CARMINA BURANA
Ballet on music by CARL ORFF

ОПЕРА

ТРУБАДУР
Опера от ДЖУЗЕПЕ ВЕРДИ
26.07. 20:00 петък Friday
IL TROVATORE
Opera by GIUSEPPE VERDI

КАРМЕН
Опера от ЖОРЖ БИЗЕ
27.07. 20:00 събота Saturday
CARMEN
Opera by GEORGES BIZET

ТУРАНДОТ
Опера от ДЖАКОМО ПУЧИНИ
28.07. 20:00 неделя Sunday
TURANDOT
Opera by CIACOMO PUCCINI

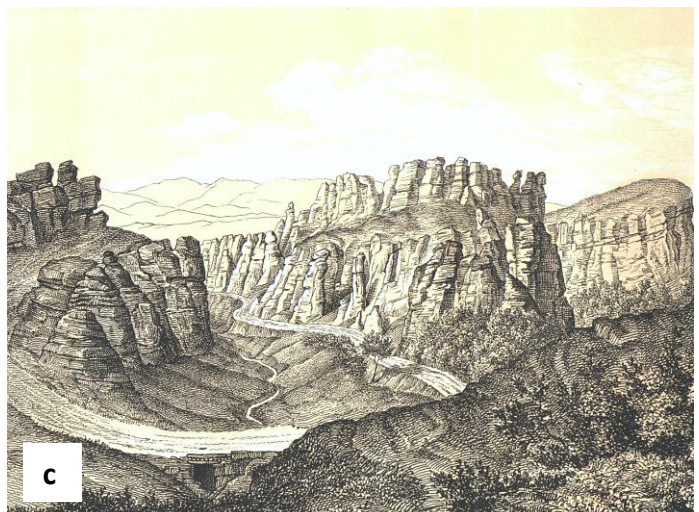
МЮЗИКЪЛ

МАММА МИА!
Музика и текст БЕНИ АНДЕРСОН БЪОРН УЛВЕУС
2.08. Friday 20:00
3.08. Saturday 20:00
4.08. Sunday 20:00
8.08. Thursday 20:00
9.08. Friday 20:00
10.08. Saturday 20:00
11.08. Sunday 20:00

Music and lyrics by BENNY ANDERSSON BJORN ULVAELUS

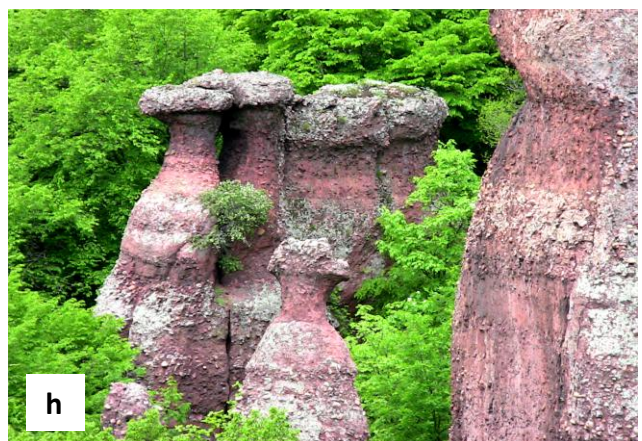
50 години Илбена

ВАГНЕР МАГУРА
БОГОВЕ, ВЕЛИКАНИ, ДЖУДЖЕТА, ВАЛКЮРИ
Пещерна фестивална импресия в три части
WAGNER MAGURA
GODS, GIANTS, DWARVES, VALKYRIES
Cave festival performance in three parts
26, 27, 28.07.2019 • 11:00
1, 2, 3, 4, 8, 9, 10, 11.08. 2019 • 11:00
ПЕШЕРА МАГУРА • MAGURA CAVE

Фигура 7. а, Анонс на летния фестивал на Софийската опера и балет „Опера на върховете – Белоградчишки скали 2019“; **б**, Всяко лято Белоградчишките скали, които са част от световното природно наследство, предоставят сцена на световното културно наследство; **с**, Литография на Романтическата долина от *J. Szombathy, 1875 (в Toulfa, 1877)*.

Романтическата долина (наречена така от *Жером-Адолф Бланки, 1843*) е илюстрирана за първи път в литографията на *J. Szombaty* от 1875 г., публикувана от *Franz Tula (1877)* (фиг. 7с).

Фигура 8. Скални монументи в Романтическата: **a**, „Мадоната“; **b**, „Лъвът“ (вляво) и „Ученичката“ (вдясно); **c**, „Мечето“; **d**, „Адам и Ева“; **e**, „Конникът“; **f**, „Великата стена“; **g**, „Динозаврите“; **h**, „Скалните Гъби“.

Фигура 9. Скални феномени между „Калето“ и Маркашница при с. Извос: **a**, „Хайдут Велко“; **b**, „Монасите“; **c**, „Алиса в страната на чудесатат“; **d**, „Леопардът“; **e**, Маркашница; **f**, Сабубин камък; **g**, Лепеница; **h**, Джаба от „Междувездни войни“.

В околностите ѝ се намират най-популярните геотопи с естетическа и историческа стойност, някои от които са били кръстени от местното население още през 19 век (фиг. 8a-h). Въпреки че скалната феерия предоставя на човешкото въображение неограничени възможности за интерпретации, някои от емблематичните фигури като „Мадоната“ (фиг. 8a), „Лъвът“ (фиг. 8b, ляво), „Ученичката“ (фиг. 8b, дясно), „Мечето“ (фиг. 8c), „Адам и Ева“ (фиг. 8b), „Конникът“ (фиг. 8e) и др., са придобили национална популярност и се идентифицират еднозначно на терена.

Освен естетическите си качества, скалите притежават и специфични текстури и структури, характерни за техния речен произход като годишни цикли на наводняване, ориентировка на късовете показваща посоката на речните течения, пустинен загар характерен за аридния климат през Ранния Триас, когато са образувани речните чакъли и пясъци и др.

Скалният ансамбъл „Калето“ има само една наименувана фигура на героя от борбите за национално Освобождение през 19 век Хайдут Велко (фиг. 9a). Южно от „Калето“ са „Монасите“ (фиг. 9b), а още по на юг е скалната композиция „Алиса в страната на чудесата“ (фиг. 9c), както и единична скала наподобяваща леопард (фиг. 9d).

Местността „Маркашница“ северозточно от с. Извос е рядко срещана комбинация от величествени геоложки феномени, очарователен природен ландшафт и адекватна антропогенна дейност (фиг. 9e). На изток от Маркашница е известният Сабубин камък (фиг. 9f), а между тях е пещерата Лепеница, която представлява скална ниша с дължина около 50 m. В културните слоеве на пода на пещерата са открити антична керамика и оръдия на труда (фиг. 9g). Северозточно от с. Извос се намира латинско кале и скалната композиция „Джаба от Междузвездни войни“ (Tronkov, Sinnyovsky, 2012) (фиг. 9h).

Пещерата „Магура“ е природна забележителност с национално значение. Тя представлява голяма карстова форма в горноюрско-долнокредните варовици на Черепишката свита изграждащи възвишението Рабишка могила. Предполага се, че интензивното окаряване на района е започнало през Миоцена преди около 15 млн. г., когато започва и образуването на пещерата (Ангелов и др., 2006). Най-напред са образувани страничните пещерни каверни, откъдето са проникнали водите оформили пещерата. След това са образувани тесни карстови проходи, разширени в продължение на милиони години до същинските пещерни зали със съвременните им размери и пещерните образувания, които придават неповторимия съвременен колорит на пещерата. Тя се характеризира с разнообразни спелеотеми: сталактити, сталагмити, сталактони, синтрови джобчета, пещерни бисери и „пещерно мляко“. Пещерата има 10 различни по размер помещения, най-голямото от които, Концертната зала, е с колосални размери - 200 m дължина, 50 m ширина и 20 m височина (фиг. 10a). Тази зала осигурява сцена за представления в рамките на летния фестивал на Софийската опера и балет „Опера на върховете – Белоградчишки скали“, а музиката на Вагнер се слива с палеолитното изкуство. Стенописите от прилепно гуано (фиг. 10b) изобразяващи танцуващи жени, ловци, преоблечени мъже, различни животни, слънца, звезди, инструменти, растения и др., датирани от Късния Палеолит до Ранната Бронзова епоха, принадлежат на Световното културно наследство.

Освен геоложкото и археологическото значение, това място е от голямо значение за местната и националната лозарска индустрия. Това е единственото място в България, където се произвежда естествено пенливо вино „Магура“, което отлежава в пещерата при постоянна температура от 12°C (фиг. 5d).

Скалните монументи при с. Боровица включват най-голямата единична скала в Белоградчишките скали - „Боровица“ или „Боров камък“ (фиг. 10c), която отговаря на термина „butte“. Така се означават високите единични скални монолити с вертикални склонове в Долината на монументите в Юта и Аризона. С впечатляващата си височина от 113,3 m и заобикалящите я групи безименни скали (фиг.

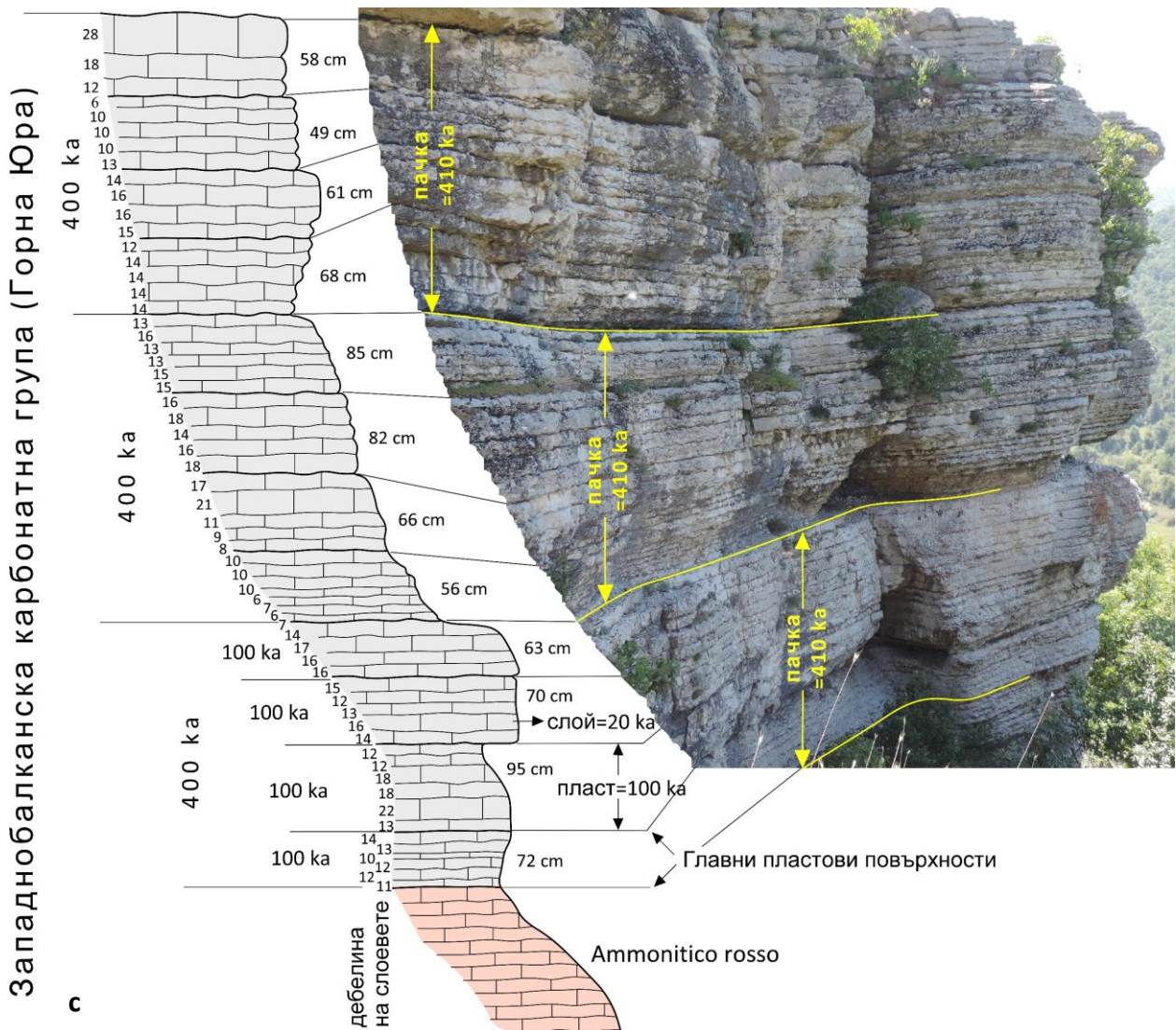
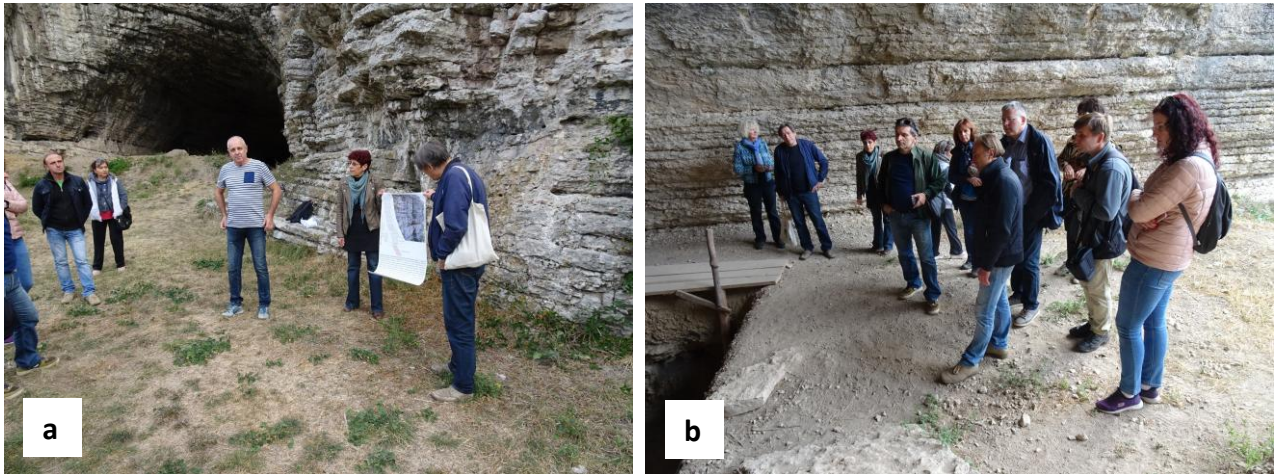
10d,e), районът наистина изглежда като умален модел на “Ръкавиците” в Монюмънт вали, Аризона. Това място притежава невероятна природна красота и в миналото тук е имало манастир, чиито наследник е т. нар. „Червена църква“ изградена през 1854 г. с камъни от Белоградчишката свита (фиг. 10f).

Фигура 10. *a*, Огромната “Концертна зала” в Магурата, която се провеждат част от концертите на летните музикални дни “Опера на върховете”; *b*, Палеолитните стенописи в Магурата са част от Световното културно наследство; *c*, Скала „Боровица“ (113 m) представлява „butte“ със статуй на самостоятелна природна забележителност; *d,e*, Безименни скали около скала „Боровица“; *f*, Средновековната „Червена църква“, изградена с блокове от червените пясъчници на Белоградчишката свита.

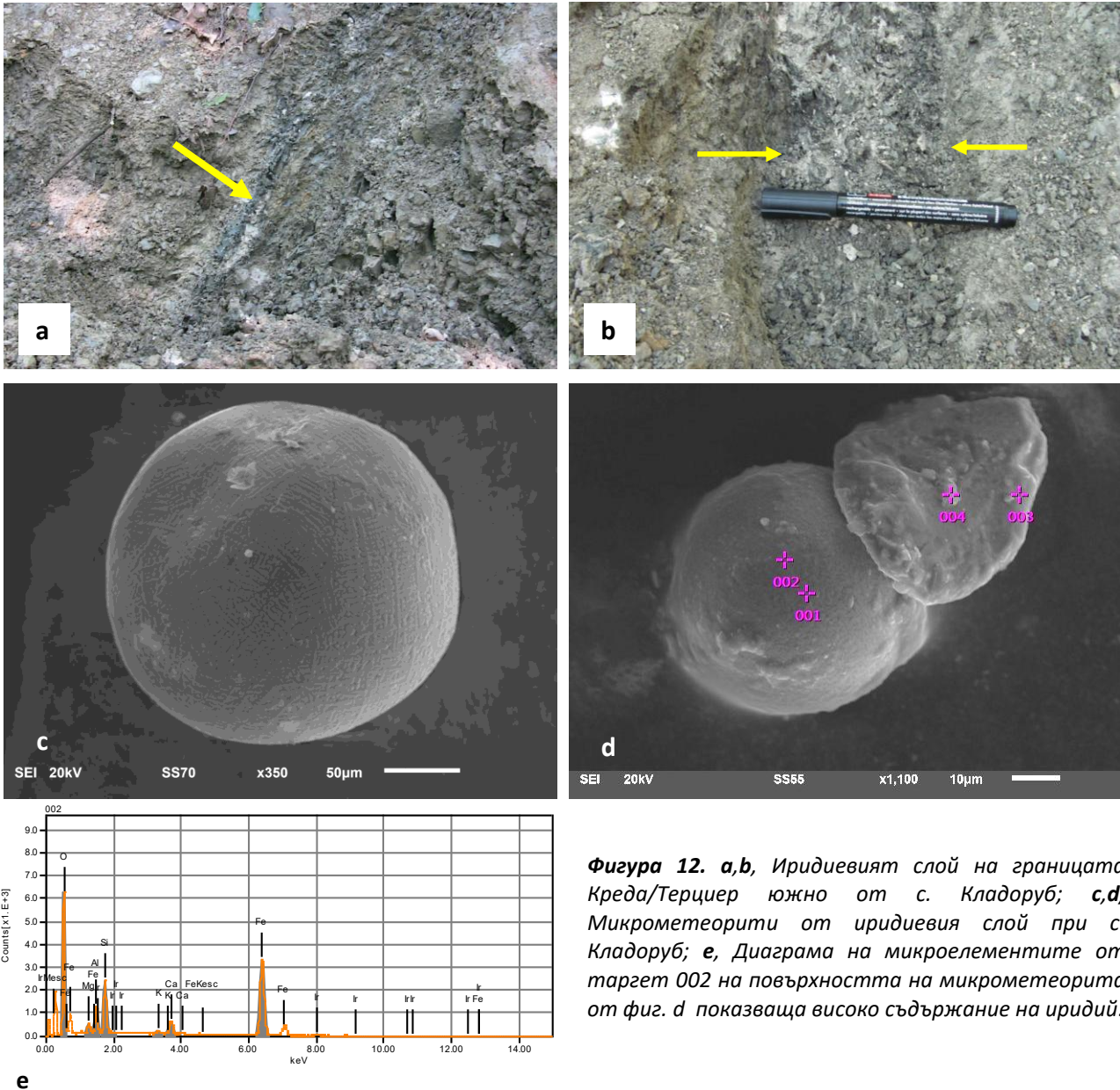
Пещерата Козарника (фиг. 11a,b) е геотоп с научна и културна стойност. Тя е образувана в горноюрските варовици на Западнобалканската карбонатна група, отложени преди повече от 150

милиона години на дъното на топлото Тетиско море. Геоложката стойност на пещерата се състои в присъствието на широко разпространения алпийски фациес "ammonitico rosso", изграден от червени нодуларни и кластични варовици с амонитни ядки.

Фигура 11. а,б, Пещерата „Козарника“ - полева екскурзия по време на Международната конференция „Геопарковете и съвременното общество“ 2018 г.; с, Климатични цикли на Миланкович от 20 ka, 100 ka и 410 ka в горноюрските варовици на Западнобалканската карбонатна група (по Синьовски в Sinnyovsky, Krutov, 2018).

Друг геоложки феномен са добре изразените климатични цикли, запечатани във варовиците около пещерата. В ритмичното редуване на варовиковите пластове се различават 20 хилядни, 100 хилядни и 400 хилядни цикли на Миланкович (фиг. 11с). Културната стойност на пещерата се състои в нейното значение за европейската и световната археология. Последните разкопки в преддверието на пещерата хвърлят нова светлина върху човешката дейност през палеолита, свидетелствайки за най-ранната миграция на хора от Африка към Европа.

Фигура 12. *а,б*, Иридиевият слой на границата Креда/Терциер южно от с. Кладоруб; *в,г*, Микрометеорити от иридиевия слой при с. Кладоруб; *е*, Диаграма на микроелементите от таргет 002 на повърхността на микрометеорита от фиг. *д* показваща високо съдържание на иридий.

Границата Креда/Терциер при с. Кладоруб е геотоп свързан с глобално събитие: тънък иридиев слой образуван при голямата космическа катастрофа в края на Мезозойската ера. Тогава Земята е ударена от космическо тяло известно като „Чиксълъбският метеорит“ или „метеоритът убил динозаврите“. При с. Кладоруб иридиевият слой е открит през 2002 г. по проекта на МОСВ за съставяне на Регистър и кадастър на геоложките феномени в България (Синьовски, 2003).

Това събитие се случва преди 65 млн. г. в края на Кредния период на Мезозойската ера, когато гигантски метеорит с диаметър около 10 km преминава през атмосферата и нагрят до разтопяване се удря в земната повърхност близо до п-в Юкатан, причинявайки най-голямата катастрофа в историята

на планетата. Метеоритът изчезва за секунди в земната кора и веднага след удара облак от нагорещен прах, пепел и пара изригва обратно от кратера, издигайки се до стратосферата. След това от небето започна да вали дъжд от разтопени скали (тектити), които причиняват глобални пожари. Гигантска ударна вълна се разпространява по цялата земна повърхност, а в района на Северна Америка се образува мегацунами, което навлиза на стотици километри навътре в сушата. Това води до промяна в климата и режима на фотосинтезата, което засяга над 90 % от едноклетъчната планктонна флора и фауна, 60 % от покритосеменните растения и много групи ехиниди, корали, топлолюбиви мекотели и примитивни бозайници. Най-уязвими са били едноклетъчните водорасли наречени коколитофори, които са в началото на хранителната верига.

Вследствие на глобалния пеплопад на океанското дъно се образува тънък, богат на иридий тъмен слой. Съдържанието на иридий в земната кора е нищожно, тъй като подобните на него елементи са концентрирани в земното ядро, но в метеоритите той присъства в нормални количества. Наличието му в граничния слой доказва космическия произход на тази катастрофа. Микроскопичните коколитофори, чиято драстична промяна съвпада с границата Креда-Терциер, са перфектно средство за установяване на иридиевия слой под микроскоп с точност до сантиметри (фиг. 12а,b). Освен микротектити иридиевият слой съдържа и микрометеорити придружаващи главното метеоритно тяло, като тези открити от Росен Аврамов в иридиевия слой при с. Кладоруб (фиг. 12с,d), съдържащи значителни количества иридий (фиг. 12е).

Литература

- Ангелов, В., М. Антонов, С. Герджиков, И. Климов, П. Петров, Х. Киселинов, Г. Добрев, Д. Синьовски, С. Приставова. 2006. Обяснителна записка към Геоложка карта на Република България мащаб 1:50 000, К-34-21-В Картен лист К-34-10 В (Димово). С., МОСВ, Бълг. нац. геол. служба, 84 с.
- Синьовски, Д. 2003. Пет защитени разкрития на границата Креда/Терциер в България. – *Год. 50 г. МГУ „Св. Иван Рилски“*, 46, 1: Геол. и геофиз., 177-183.
- Синьовски, Д. 2013а. Обекти с потенциално висока научна стойност в Геопарк „Белоградчишки скали“. - Год. МГУ „Св. Иван Рилски“, 56, 1: Геол. и геофиз., 98-103.
- Синьовски, Д. 2013б. Обекти с културна и историческа стойност в Геопарк „Белоградчишки скали“. - Год. МГУ „Св. Иван Рилски“, 56, 1: Геол. и геофиз., 104-108.
- Blanqui, J-A. 1843. Voyage en Bulgarie pendant l'année 1841. Coquebert, Paris, 150–152.
- Sinnyovsky, D. 2018. K/T boundary iridium layer near Kladorub village. *International conference „Geoparks and modern society: protection, promotion and sustainable use of earth heritage in park environment“*, Field trip guide, Belogradchik 2018, 14-17.
- Sinnyovsky, D., I. Krumov. 2018. Kozarnika Cave. *International conference „Geoparks and modern society: protection, promotion and sustainable use of earth heritage in park environment“*, Field trip guide, Belogradchik 2018, 7-12.
- Sinnyovsky, D., V. Nikolova (Eds). 2018. *“Geoparks and Modern Society: protection, promotion and sustainable use of the Earth heritage in park environment“*. Abstracts, Belogradchik 2018, 57 pp.
- Sinnyovsky, D., D. Vangelov, I. Krumov, N. Kalutskova, N. Dronin. 2018. *International conference “Geoparks and modern society”*. Field trip guide, Belogradchik 2018, 44 pp.
- Toula, Fr. 1877. Geologische Untersuchungen in westlichen Teile des Balkan und in den angrenzenden Gebieten. IV. Ein Geologisches Profil von Osmanien an Arčer über den Sveti-Nikola-Balkan, nach Ak-Palanka an der Nišava. – *Sitzungsb. Math.-Naturwiss. Classe Kaiser. Acad. Wiss.*, 75, 465-544.
- Tronkov, D. 1998. Belogradchik Rock Sculptures – a child of erosional power of nature and of geological controls. – *Geologica Balc.*, 28, 3–4, 153–158.
- Tronkov, D., D. Sinnyovsky. 2012. Belogradchik rocks in Bulgaria – geological setting, genesis and geoconservation value. – Springer, *Geoheritage*, 4, 3, 153-164.
- Wimbledon WAP. 1996. National site selection, a stop on the road to a European Geosite List. - *Geologica Balc* 26, 1, 15–27.